

منابع

- ۱- مرادی، لیدا. «آمارهای پایه علوم و تکنولوژی در ایران و بررسی تطبیقی آن با سایر کشورها». رهیافت، ۱۴ (زمستان ۱۳۷۵): ۶۲-۷۵.
- ۲- براون، تیبور؛ گلانزل، ولنگانگ، شوپرت آندریاس. «شاخص‌های علم‌سنجی، ارزیابی تطبیقی فعالیت‌های انتشاراتی و تأثیرگذاری ارجاعات در ۳۲ کشور». ترجمه محمداسماعیل ریاحی. رهیافت، ۸ (بهار ۱۳۷۴): ۷۰-۸۰.
- ۳- سن گوتیا، آی. ان «مروری بر کتاب‌سنجی، اطلاع‌سنجی، علم‌سنجی و کتابخانه‌سنجی». ترجمه مهرداد دزیرپورکشمیری (گلزاری)، اطلاع‌رسانی، دوره دهم (جدید) ۲ و ۳ (تابستان و پاییز ۱۳۷۲): ۳۸-۵۸.
- ۴- مجتهدزاده، مهشید. «بررسی وضعیت مقالات علوم پایه فهرست شده محققان مقیم ایران در SCI و SSCI در سال ۱۳۷۵ / ۱۹۹۶». رهیافت، شماره هجدهم (بهار و تابستان ۱۳۷۷): ۱۲۰-۱۲۵.
- ۵- گارفیلد، اوگن. «چگونه از فهرست ارجاعات علمی (SCI) استفاده کنیم؟». ترجمه نیکو سرخوش. رهیافت، ۱۱ (زمستان ۱۳۷۲): ۵۸-۶۵.

یادداشت‌ها

- 1- Scientometric
- 2- Science Citation Index
- 3- Information Science Institute

خط‌مشی انتخاب و سفارش نشریات ادواری

تألیف: جواد بشیری^۱

مقدمه

تا چندی پیش مهم‌ترین منابع اطلاعاتی کتابخانه‌ها را کتاب، نشریات ادواری و مواد دیداری شنیداری تشکیل می‌داد و از این میان نشریات ادواری مهم‌ترین منبع برای دسترسی به تازه‌ترین یافته‌های علمی در جهت روزآمد سازی اطلاعات به حساب می‌آمدند. اما با پیدایش دیسک‌های فشرده نوری از یک سو و جدستری کتابخانه‌ها به پایگاه‌های اطلاعاتی به صورت پیوسته (on-line) از سوی دیگر، رسانه‌های دیگر به مجموعه منابع اطلاعاتی افزوده شد که تا حدودی بر اهمیت و نقش منابع قبلی از جمله نشریات ادواری تأثیر گذاشت. پیشرفت فن‌آوری، شکل و نوع

برخی از رسانه‌ها را دگرگون ساخته است؛ به طوری که امروز با گسترش اینترنت در عرصه‌های مختلف زندگی، شاهد رواج نوع دیگری از نشریات ادواری یعنی مجلات الکترونیکی هستیم. همچنین به مدد این رسانه قدرتمند و ابزارهای وابسته به آن مانند پست الکترونیکی، گروه‌های مباحثه و ... بسیاری از سنت‌های چاپ و نشر نیز تغییر یافته و با حذف واسطه‌هایی چون ناشر و ویراستار پدیده جدیدی به نام خود ناشری^۳ به وجود آمده است. نویسنده یا محقق به کمک رایانه حاصل تحقیق یا مقاله خود را می‌نویسد، ویرایش می‌کند و در کوتاهترین زمان با استفاده از اینترنت آنرا در اختیار دیگران قرار می‌دهد، با وجود این نشریات ادواری به شکل چاپی هنوز از

وجهه و جایگاه لازم برخوردار است و به عنوان یک منبع اطلاعاتی معتبر مورد توجه بسیاری از محققین می‌باشد.

انتخاب و سفارش مجلات به ویژه مجلات غیر فارسی همواره یکی از مشکلات عمده کتابخانه‌ها بوده است. به همین جهت داشتن خط‌مشی مشخص و مدون برای مجموعه‌سازی نشریات ادواری، امری حیاتی است؛ گرچه اغلب کتابخانه‌ها به این مسئله اهمیت چندانی نمی‌دهند. انتخاب نشریات ادواری بسیار دشوارتر از انتخاب منابع اطلاعاتی دیگر است. از این رو تصمیم‌گیری برای اشتراک آن باید با مطالعه و بررسی دقیق و براساس نیازهای واقعی جامعه استفاده‌کننده صورت پذیرد. و گرنه به علت بالا بودن هزینه اشتراک مجلات غیر فارسی، باعث هدر رفتن مقدار زیادی از بودجه کتابخانه خواهد شد. اتخاذ سیاست و خط‌مشی مناسب علاوه بر سهولت و دقت در گزینش مجلات می‌تواند به عنوان سبایی بر تخصیص بودجه و ارزیابی مجموعه مجلات نیز مورد استفاده قرار گیرد.

عناصر اصلی تشکیل دهنده خط‌مشی انتخاب و سفارش مجلات عبارتند از:

۱- اصول گزینش مجلات

- الف - بالا بودن هزینه اشتراک
- ب - کثرت عناوین در هر موضوع
- ج - تأخیر در تأمین بودجه ارزی
- د - تهیه شماره‌های گذشته مجلات

۲- انتخاب کنندگان: (اعضای هیأت علمی، محققان، مدیران، اساتید، دانشجویان، کتابدار متخصص)

۳- برنامه ریزی و مراحل انتخاب

- الف - تشکیل جلسات گزینش
- ب - دعوت از متخصصان موضوعی
- ج - بررسی نسخه‌های نمونه
- د - بررسی منابع معرفی‌کننده مجلات
- ۴- ملاک‌ها و معیارهای انتخاب
- الف - نظرسنجی از استفاده‌کنندگان

ب - رتبه‌بندی مجلات براساس دفعات استفاده

ج - فهرست‌های معتبر

د - تحلیل استنادی منابع ردیف اول

ه - تحلیل استنادی منابع ردیف دوم

۵ - منابع و روش‌های گزینش

۶ - بودجه

۷ - سفارش و فراهم‌آوری

۸ - توصیه‌هایی جهت صرفه‌جویی ارزی

۱- اصول گزینش مجلات

عده‌ای معتقدند که معیارهایی که در انتخاب کتاب به کار گرفته می‌شوند، در انتخاب مجلات نیز کاربرد دارند. اگر چه برخی از شرایط و ضوابط انتخاب کتاب در مورد نشریات ادواری هم صدق می‌کند. اما از آنجا که نشریات ادواری از نظر محتوی و موضوع با کتاب تفاوت‌هایی دارند. انتخاب و گزینش آنها را دچار پیچیدگی کرده که ضروریست تا در مورد گزینش آن دقت و وسواس بیشتری به عمل آید. برخی از مسائل موجود در انتخاب مجلات را می‌توان چنین ذکر کرد.

الف - بالا بودن هزینه اشتراک

با توجه به اینکه نشریات ادواری غیر فارسی با هزینه ارزی خریداری می‌شوند و اغلب مجلات علمی قیمت‌های بالایی دارند، لذا سالانه درصد بالایی از بودجه کتابخانه را به خود اختصاص می‌دهند. این مسئله زمانی حادتر می‌شود که بدانیم علاوه بر هزینه‌های پستی که روی قیمت اشتراک مجله محاسبه می‌شود سالانه ۱۰ تا ۱۴ درصد نیز به قیمت اشتراک افزوده می‌شود.

ب - کثرت عناوین نشریات در هر موضوع

این امر اگر چه به انتخاب‌کننده امکان انتخاب را می‌دهد، اما انتخاب مجله مناسب از میان تعداد زیادی از عناوین مشابه کار دشواری است. به همین جهت لازم است تا تیم انتخاب‌کننده از افراد صاحب نظر و متخصص در هر موضوع تشکیل شود تا بتوان مجلات هسته و پر مراجعه را برای هر گروه برگزید. برای این منظور می‌توان از هر عنوان یک شماره را به صورت نسخه نمونه^۴ از ناشر یا کارگزار درخواست کرد.

ج - تأخیر در تأمین بودجه ارزی

علی‌رغم اینکه ناشران و کارگزاران پیشنهاد می‌کنند کتابخانه‌ها چند ماه قبل از شروع سال میلادی جدید اقدام به اشتراک نشریات ادواری نمایند، اما مشکلات مالی و اداری

موجود در اکثر سازمان‌ها و مؤسسات موجب شده تا ارز مورد نیاز برای اشتراک نشریات ادواری غیر فارسی به موقع تأمین نشود و اکثر کتابخانه‌ها پس از گذشت چند ماه از سال می‌توانند مشکلات مالی خود را رفع نمایند.

د - تهیه شماره‌های گذشته^۵

تهیه شماره‌های گذشته برخی از عناوین برای کتابخانه‌ها حائز اهمیت است اما برخی از ناشران و یا کارگزاران تهیه و تکمیل شماره‌های قبلی را یا نمی‌توانند تهیه کننده و یا در قبال چند برابر قیمت اصلی حاضر به تهیه آنها می‌باشند.

۲ - انتخاب کنندگان مجلات

چگونگی انتخاب مجلات از کتابخانه‌ای به کتابخانه دیگر متفاوت است. در کتابخانه‌های عمومی داخل کشور و برخی از مؤسسات و مراکز اطلاع رسانی انتخاب مجلات براساس سیاست خرید متمرکز صورت می‌گیرد و بر حسب موضوع، مجلات را بین سازمان‌ها یا کتابخانه‌های تحت پوشش توزیع می‌کنند. در انواع کتابخانه‌های دیگر بویژه کتابخانه‌های تخصصی و دانشگاهی استفاده کنندگان یعنی اعضای هیأت علمی، محققان و مدیران می‌توانند در مورد انتخاب مجلات مورد نیاز خود پیشنهاد دهند. بنابراین در کتابخانه‌های دانشگاهی و تخصصی مهمترین تیم انتخاب کننده می‌تواند ترکیبی از اعضای هیأت علمی، متخصصین موضوعی و کتابدار متخصص و کتابشناس باشد همچنین استفاده از پیشنهادات مراجعه کنندگان و دانشجویان نیز مؤثر است.

۳ - برنامه‌ریزی و مراحل انتخاب

با عنایت به اینکه گزینش مجلات وظیفه‌ای حساس و پر مسؤلیت است باید بسیار با دقت و وسواس انجام پذیرد. از این رو لازم است تا موارد زیر دقیقاً رعایت شوند:

الف - تشکیل جلسات گزینش: علاوه بر خط‌مشی کتبی، برنامه‌ای برای تشکیل مرتب جلسات گزینش تدوین، و جلسات در یک دوره مشخص مثلاً هر سه ماه یکبار برگزار شود.

ب - دعوت از متخصصان موضوعی: به منظور حفظ تعادل و هماهنگی موضوعی مجموعه و همچنین انتخاب

بهترین عناوین (مجلات هسته) برای هر گروه لازم است از متخصصان موضوعی هر گروه برای شرکت در جلسات دعوت به عمل آید.

ج - بررسی نسخه‌های نمونه: گزینش هیچ مجله‌ای نباید صرفاً براساس جذابیت یک شماره از آن - که ناشر یا کارگزار برای بازاریابی به کتابخانه ارسال کرده است - صورت پذیرد.

د - بررسی منابع معرفی کننده مجلات: برای گزینش دقیق و سنجیده، باید منابعی که به بررسی نشریات می‌پردازند مورد مطالعه قرار گیرند.

۴ - ملاک‌ها و معیارهای انتخاب

ملاک‌هایی که در گزینش سایر منابع اطلاعاتی کتابخانه در نظر گرفته می‌شوند (قیمت، اعتبار ناشر، ارتباط موضوعی) در انتخاب نشریات ادواری نیز به کار گرفته می‌شوند. اما علاوه بر اینها ملاک‌های دیگری نیز در انتخاب مجلات مورد استفاده قرار می‌گیرند که عبارتند از:

الف - نظر سنجی از استفاده کنندگان

ب - رتبه‌بندی مجلات براساس دفعات استفاده

ج - فهرست‌های معتبر

د - تحلیل استنادی منابع ردیف اول

ه - تحلیل استنادی منابع ردیف دوم

الف - نظر سنجی از استفاده کنندگان

در این روش از استفاده کنندگان مجلات خواسته می‌شود تا مجلات مورد نیاز خود را مشخص سازند. در نتیجه فهرستی از مجلات مورد نیاز استفاده کنندگان بدست خواهد آمد که می‌تواند به عنوان ملاک انتخاب به کار رود. ایرادی که بر این فهرست‌ها وارد است این است که اولاً هر پاسخ دهنده بر حسب دانش و آگاهی خود عناوینی را می‌شناسد و ممکن است عناوین دیگری نیز وجود داشته باشد که از نظر محتوا و موضوع برای مجموعه بسیار مناسب، ولی پاسخ دهنده از وجود آن بی‌اطلاع باشد. ثانیاً مجلاتی که اینگونه مشخص می‌شوند ممکن است پاسخگوی نیازهای مقطعی افراد بوده و باعث شود که در هر بررسی عناوین جدیدی معرفی شوند که با عناوین قبلی متفاوت است، در نتیجه این امر با در پیش گرفتن خط‌مشی نسبتاً ثابت که مورد نظر کتابخانه‌ها است در تضاد خواهد بود.

ب - رتبه بندی براساس دفعات استفاده

در این روش تعداد دفعات استفاده از مجلات در یک دوره زمانی و در یک کتابخانه خاص سنجیده می‌شود و براساس آن فهرست‌های دسته‌بندی شده مجلات پر استفاده انتخاب می‌شود. هر چند در این روش استفاده واقعی از مجلات موجود در کتابخانه سنجیده می‌شود اما دارای معایبی به شرح زیر است:

الف) در تهیه فهرست رتبه‌بندی شده میزان استفاده از مجلاتی که در کتابخانه موجود نیست اما محقق به نحوی به آنها دسترسی دارد و از آنها استفاده می‌کند سنجیده نمی‌شود. ب) تعداد مجلات مشترک، سرویس دهی نامناسب و بطور کلی عدم سهولت دسترسی محققین به مجلات، از میزان مراجعه به مجلات می‌کاهد.

ج) مجلاتی که ارزش اطلاعاتی آنها به روزآمد بودن آنهاست و بیشتر حاوی خبرهای علمی هستند، در زمانی پر مراجعه و زمانی دیگر از میزان استفاده آنها به شدت کاسته می‌شود.

ج - فهرست‌های معتبر

کتابشناسی‌های گزیده که توسط کتابداران متخصص تهیه می‌شود، مجلات معتبر رشته‌های مشخص را معرفی می‌نمایند. از این قبیل است: Magazines For Libraries که توسط Bill Katz تهیه می‌شود و مؤسسه Bowker که ناشری متخصص در تولید منابع ردیف دوم در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی است آن را چاپ می‌کند. با بررسی این فهرست‌ها می‌توان با اطمینان بیشتر به انتخاب مجلات مناسب اقدام کرد.

د - تحلیل استنادی منابع ردیف اول

در این روش مجلات براساس تعداد استناد به آنها در منابع ردیف اول آمارگیری می‌شوند تا از طریق آن مجلاتی که بیشتر مورد استناد واقع شده‌اند، شناسایی و رتبه‌بندی شوند و مبنای انتخاب قرار گیرند. پیش فرض عمده تحلیل این است که اگر محققان مقاله‌ای از یک مجله را بیشتر استفاده کنند آن مجله از اعتبار بیشتری برخوردار خواهد بود. از عمده‌ترین ابزارهای این روش استفاده از:

Social Science Citation Index, Science Citation Index

و دیگر نمایه‌های استنادی می‌باشد که در آن مقالات مجلاتی آمده که به آن استناد شده و فهرست مجلات پر استفاده رشته علوم آورده شده است.

هر چند در رتبه‌بندی و انتخاب مجلات از این روش استفاده‌های فراوانی می‌کنند ولی خالی از اشکال نیست. مهمترین مشکلات در این روش عبارتند از:

۱- بسیاری از مجلات به دلیل اینکه ماهیت کاربردی دارند، زیاد استفاده می‌شوند ولی کمتر مورد استفاده واقع می‌شوند.

۲- نشریاتی که تازه شروع به انتشار کرده‌اند کمتر مورد استناد واقع می‌شوند.

۳- بسیاری از افراد - بخصوص محققین تراز اول - مجلات را مطالعه می‌کنند ولی به آن استناد نمی‌کنند.

۴- مجلاتی که تعداد مقالات بیشتری را به چاپ می‌رسانند ممکن است بیشتر مورد استناد قرار گیرند تا مجلاتی که مقالات کمتر ولی با کیفیت بالا را منتشر می‌کنند.

۵- گاهی برخی از افراد برای نشان دادن اهمیت تحقیق خود بدون استفاده از منبعی خاص، آنرا مورد استفاده قرار می‌دهند. این امر در پایان‌نامه‌های دانشجویی نیز رایج است.

۶- ممکن است مجله‌ای به خاطر چاپ مقاله‌ای خاص در یک مقطع زمانی باعث ارجاع زیاد و در نتیجه مورد استناد فراوانی واقع شود.

۷- شهرت، زبان، تیراژ و موجودی مجله در کتابخانه و همچنین موجود بودن آن در منابع ردیف دوم بر تعداد استناد تأثیر می‌گذارد.

ه - تحلیل استنادی منابع ردیف دوم

در این روش فهرست‌های رتبه‌بندی شده مجلات براساس تعداد دفعات استناد در منابع ردیف دوم به دست می‌آید یعنی هر چه تعداد مقالات یک مجله در منابع ردیف دوم بیشتر نمایه و با چکیده شود از نظر سلسله مراتب اهمیت در مرتبه بالاتری قرار می‌گیرد.

هرچند ممکن است رابطه مستقیمی بین استفاده کنندگان و استنادهای موجود در منابع ردیف دوم وجود نداشته باشد، اما مؤسساتی که نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی مجلات را انجام می‌دهند، معمولاً مجلات و مقالاتی را انتخاب می‌کنند که

Toase. London:Librery Association, 1962.

- Irregular Serials and Annuals: An International Directory.

- New York: Bowker, 1967-Annual.

- Magazines for Libraries for the General Reader and Public School, Junior Colleges and ...Katz, Bill and Gargel, Berry. New York: Bowker, 1969.

- New Serial Titles , 1961 to - date. Eight Issues per Year. Cumulated Quarterly and Annually.

- Washington, DC. Library of Congress.

Ulrich's International periodicals a Classified Guide to a Selected list of periodicals Directory a Classified Guide to a Selected list of Current periodicals: Foreign and Domestic. 26th ed R.R. Bowker , 1932.

- Ulrich's plus [CD-ROM]- New York : R.R. Bowker.

دیسک فشرده اولریخ (۱۹۹۸) حاوی اطلاعات مربوط به ۳۴۳۴۰۴ عنوان نشریه ادواری می‌باشد.

۶ - بودجه

با توجه به بالا بودن هزینه اشتراک نشریات ادواری غیرفارسی، ضروری است تا کتابخانه‌ها سیاست از پیش تعیین شده‌ای را برای اشتراک این منبع اطلاعاتی و تمدید اشتراک آنها در سال‌های آتی، اعمال کنند. بر اساس پیش‌بینی استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی در ایران، کتابخانه‌ها باید ۳۰ تا ۷۰ درصد بودجه خود را صرف اشتراک مجلات نمایند. البته ممکن است این رقم در برخی از کتابخانه‌ها از این مقدار هم بیشتر شود برای مثال در رشته‌های علوم محض و علوم پزشکی که نشریات ادواری بیش از کتابها مورد توجه و استفاده محققین می‌باشد، میانگین قیمت اشتراک آنها نیز بالاتر از سایر رشته‌هاست و این امر باعث می‌شود تا کتابخانه‌های مربوطه درصد بیشتری از بودجه خود را به اشتراک نشریات غیرفارسی اختصاص دهند. علاوه بر این، افزایش قیمت اشتراک که به طور متوسط سالانه ۱۰ تا ۱۴ درصد از طرف ناشر یا کارگزار^۶ به قیمت نشریه افزوده می‌شود، ایجاب

دارای اعتبار و کیفیت بیشتری باشند. بنابراین می‌توان بالا بودن میزان استناد در این منابع را دلیلی بر اعتبار مجله دانست. از امتیازات این روش نسبت به تحلیل استندهای ردیف اول اینست که مجلاتی که به تازگی منتشر شده‌اند، ممکن است در منابع ردیف اول مورد استناد قرار نگرفته باشند و همچنین مجلاتی که بنا به دلایلی در منابع ردیف اول نمی‌آیند در منابع ردیف دوم ظاهر می‌شوند.

۵ - منابع و روش‌های گزینش

کتابدار مسؤل گزینش مواد، موظف است که به همه منابع اطلاعاتی مربوط به مجله‌هایی که تازه منتشر شده یا در آینده منتشر می‌شوند، مراجعه کند. بدین منظور موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

الف - بررسی فهرست‌های مجلات جدید سایر کتابخانه‌ها.

ب - مطالعه راهنمای ملی مجلات به طور مرتب و نظام یافته. در این مورد برای مجلات فارسی فهرست مجلات معتبر که توسط وزارت آموزش عالی و فهرست نشریات ادواری که توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی منتشر می‌شوند مناسب می‌باشند. برای بررسی مجلات غیر فارسی نیز منابع زیر این مبحث را می‌توان بررسی کرد.

ج - مشورت با همکاران متخصص برای آگاهی از مجلات تازه انتشار یافته.

د - بررسی چکیده‌نامه‌ها و نمایه‌نامه‌های جدید. ه - مطالعه یادداشت‌ها و بررسی‌های موجود در مجلات.

و - مشورت با همتایان خود در کتابخانه‌های دیگر.

برای انجام موفقیت آمیز موارد بالا، لازم است که منابع استاندارد و روزآمدی که به عنوان ابزارهای گزینش مواد منتشر می‌شوند، در کتابخانه گردآوری شوند. عناوین زیر چند مورد از این منابع هستند.

- Directory of Canadian Scientific and Technical Periodicals: a Classified Guide to Currently Published Titels, 2nd ed. Ottawa: National Research Council Library, 1962.

- Guide to Current British periodicals. ed. by Mary

مستقیم با تمامی ناشران مستلزم صرف وقت و مکاتبات زیاد است و نیروی انسانی بیشتری را می‌طلبد.

۲. برای برقراری ارتباط با ناشران لازم است نظام‌های بایگانی مختلف از ناشران، نشانی آنها، وضعیت پرداخت، سفارش و ... تهیه و تنظیم شود و همواره با ناشران مختلف مکاتبه نماییم که امری دشوار و وقت‌گیر است.

۳. پرداخت صورتحساب‌های مختلف به ناشران متعدد و پیگیری مسائل ارزی آنها، مشکلات زیادی را به همراه خواهد داشت.

۴. پیگیری شماره‌های گذشته بسیار وقت‌گیر و دشوار است چرا که هر ناشری برای پیگیری، شرایط خاص خود را دارد.

سفارش غیر مستقیم یا خرید از طریق کارگزار

کارکردن با کارگزار دارای مزایایی است که اهم آنها عبارتند از:

۱. سهولت در پرداخت صورتحساب: در این روش کتابخانه تنها یک صورتحساب از طرف کارگزار خواهد داشت.
۲. کاهش مکاتبات: تنها مکاتبات لازم در این روش با کارگزار- عمده‌تأ در آغاز اشتراک و عقد قرارداد - می‌باشد.
۳. سهولت دریافت و کنترل درخواست‌ها: در این روش کارگزار معمولاً تمامی نشریات را یکجا بسته‌بندی و هر دو هفته یکبار یا هر ماه بسته‌ها را در کتابخانه تحویل می‌دهد، به همین جهت دریافت و کنترل نشریات دریافتی بسیار ساده خواهد بود.

۴. تخصص و مهارت: کارگزاران با توجه به دارا بودن نیروهای متخصص و تجربه لازم در تهیه منابع اطلاعاتی، مسائل و مشکلات مربوط به سفارش مانند: تهیه شماره‌های گذشته^۷ مجلات را به سرعت و سهولت حل و فصل می‌کنند. نکته: مسائل و مشکلات مطرح شده در دو مبحث فوق مربوط به نشریات ادواری غیرفارسی است و نشریات ادواری فارسی در هر دو روش چه به صورت خرید از ناشر(مستقیم) و یا خرید از کارگزار (غیرمستقیم) مشکل خاصی را ایجاد نمی‌کند. ضمن اینکه هزینه اشتراک نشریات ادواری فارسی درمقایسه با نشریات غیر فارسی بسیار مناسب است.

می‌کند تا کتابخانه‌ها برنامه‌ریزی دقیقی در زمینه اشتراک نشریات داشته باشند تا با بالا رفتن هزینه اشتراک مجبور به حذف برخی از عناوین و در نتیجه ناقص شدن مجموعه مجلات نشوند.

۷- فراهم آوری

برای اشتراک نشریات ادواری از دو طریق می‌توان اقدام کرد، یکی روش مستقیم یا خرید از ناشر، و دیگری روش غیرمستقیم یا خرید از کارگزار.

تعریف کارگزار در حوزه کتابداری: کارگزار فرد، شرکت یا مؤسسه‌ای است که عمده‌ترین کارش تهیه و تأمین کتاب، نشریات، بانک‌های اطلاعاتی و سایر منابع و مواد کتابخانه‌ای است. کارگزاران معمولاً نسخ زیادی از منابع اطلاعاتی از جمله نشریات را یکجا خریداری و از طریق خرده فروشی آنها را برای مشتریان خود در سرتاسر دنیا ارسال می‌کنند. کارگزاران معمولاً با گرفتن تخفیف از ناشر و تولید کنندگان منابع اطلاعاتی از یکسو و افزودن چند درصد به قیمت پایه محصولات از سوی دیگر - گاهی قیمت کارگزار روی برخی از نشریات غیرفارسی بیش از دو برابر قیمت ناشر می‌باشد- درآمد قابل توجهی دارند. البته برخی از این درآمدها صرف هزینه‌های پست و نمایندگان خود در کشورهای مختلف می‌شود. در مورد ویژگی‌ها و شرایط کارگزار خوب در بخش بعدی بحث خواهد شد.

سفارش مستقیم یا خرید از ناشر

الف - مزایا

۱. تهیه نشریات ادواری به طور مستقیم از ناشر یا تولید کننده سریعتر می‌باشد.
۲. در این روش معمولاً قیمت اشتراک پایین‌تر می‌باشد، ضمن اینکه اغلب ناشران تخفیف ویژه‌ای نیز به مشتریان خود می‌دهند.

ب - معایب

۱. در صورتی که تعداد نشریات اشتراکی زیاد باشد، طبیعتاً با ناشران متعددی روبرو خواهیم بود. بنابراین ارتباط

همچنین قابل ذکر است که برخی از نشریات ادواری توسط مؤسسات و سازمان‌های خاصی مانند فائو، یونسکو، ایفلا، اسلیب و... منتشر می‌شوند و برای دریافت آنها لزوماً باید عضو شد و از طریق پرداخت حق عضویت، نشریات ادواری و سایر آثار خود را در اختیار اعضاء قرار می‌دهند.

شرایط و ویژگی‌های کارگزار مناسب

همانطور که قبلاً اشاره شد در این بخش شرایط و ویژگی‌های لازم برای یک کارگزار خوب مورد بررسی قرار می‌گیرد. به طور کلی مهم‌ترین ویژگی که برای یک کارگزار خوب می‌توان برشمرد به شرح زیر می‌باشد:

۱. سرعت

سرعت تهیه منابع اطلاعاتی و ارائه خدمات و پیگیری سفارش‌ها، از مهمترین شرایط ارزیابی یک کارگزار خوب محسوب می‌شود. سرعت در ارسال پیش برگ (فاکتور) و از همه مهمتر سرعت در تهیه و ارسال منابع اطلاعاتی از اقصی نقاط جهان از ویژگی‌های کارگزار خوب می‌باشد.

۲. مسائل مالی (قیمت)

از دیگر مسائل مهم در ارزیابی کارگزار خوب، داشتن تسهیلات مالی و چگونگی حل مسائل و مشکلات مالی می‌باشد.

- آیا تخفیف مناسب داده می‌شود؟ آیا انواع ارزهای مختلف، کوپن یونسکو و در صورت مشکل انتقال ارز، واحد ریالی را قبول می‌کند؟

آیا از نظر مالی خوش حساب است و اطلاعات دقیق و ضروری در صورتحساب درج می‌شود؟

۳. جامعیت

جامعیت ارائه خدمات از دیگر شرایط انتخاب کارگزار خوب است. آیا کارگزار توان تهیه انواع منابع اطلاعاتی را دارد یا فقط در زمینه موضوعی خاصی فعالیت می‌کند. همچنین تهیه منابع به زبان‌های مختلف نیز حائز اهمیت است.

۴. انعطاف پذیر

انعطاف در دریافت انواع ارز، رفع مشکلات مشتری مانند: تکمیل اطلاعات کتابشناختی و... پذیرش انواع شیوه‌های سفارش و ارسال درخواست و...

۵. پیگیری

پیگیری شماره‌های نرسیده یا دیرشده از مهمترین ویژگی‌های کارگزار نشریات ادواری محسوب می‌شود. کارگزار باید بطور خودکار هر یک ماه یا هر سه ماه یکبار کلیه شماره‌های تأخیری را پیگیری و نسبت به ارسال و تکمیل نواقص اقدام نماید.

۶. خدمات ویژه

در صورتی که کارگزاران دارای شرایط مناسب باشند، خدمات ویژه هر کارگزار از قبیل ارسال فهرست‌های موضوعی، نسخه‌های نمونه، ارسال خبرنامه، گزارش و کیفیت بسته‌بندی و ارسال، می‌تواند آن را از سایر کارگزاران متمایز کند.

۷. نمایندگی

بعضی از کارگزاران معتبر برای سهولت در انجام امور اداری، بسته‌بندی، ارسال بازاریابی، ترخیص کالا و امور گمرکی و... دارای نمایندگی‌هایی در کشورهای مختلف می‌باشند. مشتری می‌تواند بسیاری از مکاتبات و مسائل و مشکلات خود را از طریق نمایندگی کارگزار حل و فصل نماید.

۸. دریافت الکترونیکی

درخواست و پاسخگویی به آن با استفاده از شبکه‌های رایانه‌ای مثل اینترنت و پست الکترونیک.

۹. شهرت

خصوصاً زمانی که کتابدار اولین بار در پی اشتراک نشریات ادواری از طریق کارگزار باشد بسیار مؤثر است. در این رابطه از مشهورترین کارگزاران در ایران می‌توان از Swets و Ebsco نام برد.

۸ - توصیه‌هایی جهت صرفه‌جویی ارزی

۱. اشتراک منابع^۸

کتابخانه‌ها می‌توانند با کتابخانه‌های همجوار خود به صورت اشتراک منابع تبادل اطلاعات نمایند و از خرید تکراری و خروج بی‌رویه ارز جلوگیری نمایند. از این رو شناسایی کتابخانه‌هایی که مجموعه‌های هم موضوع دارند و آگاهی از نشریات ادواری مورد نیاز طرفین پیش از اشتراک ضروری است.

بازیابی کرد.

۲. دسترسی به جای نگهداری

با توجه به بالا بودن هزینه اشتراک نشریات ادواری، بسیاری از کتابخانه‌ها ترجیح می‌دهند به جای اشتراک مجله و خرید دوره کامل آن، مقاله یا مقالات مورد نیاز درخواست کنندگان را تهیه نمایند.

۳. اشتراک مجلات الکترونیکی

با گسترش فن‌آوری‌ها و رواج نشر الکترونیکی امروزه بسیاری از ناشران، علاوه بر شکل چاپی، مجلات خود را به شکل الکترونیکی نیز منتشر می‌کنند. براین اساس چنانچه کتابخانه تجهیزات و امکانات لازم برای دستیابی به مجلات الکترونیکی را در اختیار داشته باشد، می‌تواند نسخه الکترونیکی آن را که هزینه به مراتب پایین‌تری دارد مشترک شود. ضمن آنکه مجلات الکترونیکی ۴ تا ۶ هفته زودتر از مجلات چاپی قابل دستیابی می‌باشند.

۴. حذف اشتراک مجلات نامناسب

گاهی ممکن است پس از اشتراک نشریات ادواری و دریافت چند شماره، از طرف کتابدار یا استفاده‌کنندگان یا با توافق هر دو، تعدادی از نشریات برای مجموعه نامناسب تشخیص داده شود. مهمترین دلایل آن عبارتند از:

الف - تغییر اهداف و سطح فعالیت کتابخانه

ممکن است به علت تغییر اهداف سازمان تعدادی از مجلات دیگر برای کتابخانه سودمند نباشند. مثل تغییر مقاطع و دوره‌های تحصیل از کارشناسی به کارشناسی ارشد و بالاتر در یک دانشکده یا دانشگاه.

ب - تغییر کیفیت محتوای مجله: ممکن است کیفیت و یا موضوعات برخی از مجلات با گذشت زمان تغییر یابد.

ج - عدم استقبال مراجعان کتابخانه از مجله: گزینش نادرست مجله باعث میشود که از طرف مراجعان مورد استقبال واقع نشود.

د - کاهش امکانات مالی: شواهد نشان داده که این مورد به علت کاهش امکانات مالی و یا افزایش بیش از حد حق اشتراک مجلات بیش از موارد دیگر کتابخانه‌ها را وادار به حذف اشتراک می‌کند.

ه - همپوشانی مجلات: گاهی برخی از مجلات را در بانک‌های اطلاعاتی که در اختیار کتابخانه قرار دارد می‌توان

منابع

۱. پیش‌نویس استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. تهران: کتابخانه ملی، ۱۳۷۴.
۲. دیانی، محمدحسین. مجموعه سازی و فراهم آوری در کتابخانه‌ها. اهواز: دانشگاه شهید چمران، ۱۳۷۷.
۳. محسنی، حمید. انتخاب منابع اطلاعاتی (کتاب، نشریات ادواری، پایگاه‌های اطلاعاتی و...). تهران: ۱۳۷۷.
۴. محسنی، حمید. سفارش و خدمات تحویل مدرک (کتاب، نشریات ادواری، پایگاه‌های اطلاعاتی و...). تهران: ۱۳۷۷.
۵. مرتضایی، لیلا. نشریات ادواری. تهران: انجمن کتابداران ایران، ۱۳۵۵.

یادداشت‌ها

- ۱- دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ کارشناس مرکز اطلاع‌رسانی جهاد.
- 2- Electronic Journals (EJournals)
- 3- Self Publishing
- 4- Sample Copy
- 5- Back Issues
- 6- Dealer
- 7- Claim
- 8- Resource Sharing

